

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИ ЯНАДА
ТАКОМИЛЛАШТИРИШДАГИ ИСЛОҲОТЛАР ВА УЛАРНИНГ
АМАЛИЙ ТАЖРИБАСИ

Radjabova Gulbahor Mamatraimovna

Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Аннотация: Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикасида мактабгача таълим тизимини такомиллаштиришга доир меъёрий ҳужжатлар, бундан ташқари Россия каби хорижий мамлакатларнинг амалий тажрибаси ёритилган.

Калит сўзлар: таълим, тарбия, мактабгача таълим, ривожланиш, мактабгача таълим тизими хусусиятлари, хорижий тажриба, ислоҳот

Кириш

Мамлакатимизда таълим тизими ҳар доим давлатнинг эътиборида бўлмоқда. Соғлом ва ҳар томонлама ривожланган авлоднинг шаклланишини таъминлашга қаратилган самарали мактабгача таълим тизимини ташкил қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар амалга оширилди. Ҳозирги вақтда бу соҳа чуқур ислоҳ қилинмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг давлатимизни 2016-йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017-йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йуналишларини ўз ичига олган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маърузасида таъкидлаганидек, «Аввалги учрашувларда таълим ва илм-фан, давлатнинг ёшларга доир сиёсатини амалга ошириш, таълимнинг янги, замонавий усулларини, жумладан, ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш соҳасидаги ишлар ахволи танқидий таҳлил қилиб берилган эди. Бу борадаги долзарб вазифаларни амалга ошириш ёшларимиз, жамиятимиз ва мамлакатимизнинг келажаги учун стратегик аҳамиятга эга экани сабабли ушбу соҳадаги ишлар шахсан Бош вазирга юклатилган. Биринчи вазифа - мактабгача таълим соҳасида¹». Мазкур вазифани бажариш борасида жорий йил мобайнида мактабгача таълимни узлуксиз таълим тизимининг ажралмас, бирламчи бўғини сифатида такомиллаштириш бўйича давлатимиз раҳбари томонидан бир қатор муҳим ҳужжатлар қабул қилинди.

Маълумки мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш, моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, мактабгача таълим ташкилотлари тармоғларини кенгайтириш, уларни малакали педагог кадрлар билан таъминлаш,

болаларни мактаб таълимига тайёрлаш даражасини тубдан ислоҳ қилиш, ҳамда таълим-тарбия жараёнига замонавий таълим дастурлари ва технологияларини татбиқ этиш, болаларни ҳар томонлама интеллектуал, ахлокий, эстетик ва жисмоний ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016-йил 29-декабрдаги «2017-2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ 2707-сон қарори қабул қилинди. Ушбу Қарор билан тасдиқланган «Мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш бўйича 2017-2021 йилларга мўлжалланган дастур»нинг асосий мақсадли вазифалари ҳамда йуналишлари қаторида илғор хорижий тажрибани ҳисобга олган ҳолда болажонларни интеллектуал, ахлокий, эстетик ва жисмоний ривожлантириш шароитларини яратиш белгиланган².

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 9-сентябрдаги «Мактабгача таълим тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ 3261-сон қарорида мавжуд тизимли камчиликлар, мактабгача таълим соҳасидаги давлат сиёсатини тўлиқ амалга оширишга тўсқинлик қилаётган сабаблар кўрсатиб ўтилган жумладан:

-биринчидан, мактабгача таълимни бошқаришнинг амалдаги ҳолати тизимли муаммоларни ўз вақтида аниқлаш ва бартараф этиш ва мазкур соҳада нодавлат секторда замонавий инновацион технологияларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш имконини бермаяпти;

-иккинчидан, мактабгача таълим соҳасига инвестицияларни жалб қилишга, ижтимоий мактабгача таълим ташкилотларини ташкил этиш, уларни моддий-техник жиҳатидан қайта жиҳозлаш ва илғор педагогик технологияларни қўллашга қаратилган давлат хусусий шериклик механизмлари жорий қилинмаганлиги;

-учинчидан, мактабгача таълим ташкилотлари инфратузилмаси ва моддий техника базасининг амалдаги ҳолати болаларни мактабгача таълим муассасалари билан тўлиқ қамраб олишни таъминлашга имкон бермаяпти, мамлакатда аҳоли сонининг ўсиши айрим мактабгача таълим муассасаларининг хаддан ташқари тўлиб кетишига олиб келинганлиги;

-тўртинчидан, миллий маданий-тарихий кадриятларни акс эттирувчи ва

---

² Мирзиёев Ш.М. Танкидий таҳлил, катъий тартиб-ингизом ва шахсий жавобгарлик - ҳар бир раҳбар фао-лиятининг кундалик қондаси булиши керак. / Мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мулжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йуналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маъруза. 2017 йил 14 январь. - Т.: «Ўзбекистон», 2017. -44-45-б.

болаликдан китоб ўқишга қизиқишни уйғотувчи ўқув-методик материаллар ва бадиий адабиётларни тайёрлаш ҳамда мактабгача таълим ташкилотлари фаолиятига жорий этиш ишлари замонавий талабларга жавоб бермаслиги;

-бешинчидан, кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлашнинг амалдаги тизими мактабгача таълим соҳасини болаларни тарбиялаш ва ҳар томонлама ривожлантириш масалаларини профессионал даражада хал этишга қодир юқори малакали мутахассислар билан таъминлай олмаганлиги;

-олтинчидан, мактабгача таълим муассасалари ходимларини моддий рағбатлантириш тизимининг паст даражада эканлиги малакали кадрларни жалб қилиш имконини бермаётганлиги;

-еттинчидан, мактабгача таълим ташкилотларида болаларга тиббий хизмат кўрсатиш бўйича ҳудудий соғлиқни сақлаш органлари ишини ташкил этишдаги камчиликлар болаларнинг ҳаёти ва соғлигини ҳимоя қилиш, шу, соғлом овқатланишини таъминлаш бўйича профилактик чора-тадбирлар самарадорлигининг пасайишига олиб келмоқда³.

Ушбу Қарорга кўра мактабгача таълим тизимини танқидий ўрганиш ва янада такомиллаштириш юзасидан таклифлар ишлаб чиқиш бўйича комиссия ташкил этиш ва унинг асосий вазифалари қаторида қуйидагилар белгиланган:

- мактабгача ёшдаги болаларни самарали ривожлантириш соҳасидаги илғор хорижий тажрибани ҳисобга олган ҳолда сифатли мактабгача таълимни ташкил этишда давлат талабларини қайта кўриб чиқиш;

- мавжуд амалиёт ҳамда илғор хорижий тажрибани ўрганган ҳолда, нодавлат мактабгача таълим ташкилотлари фаолиятини лицензиялашнинг соддалаштирилган тартибини жорий этиш, уларнинг ташкилий ҳуқуқий шакллари такомиллаштириш бўйича таклифлар тайёрлаш.

Мактабгача таълим ташкилотларининг давлат ва нодавлат тармоқларини янада кенгайтириш, давлат ва нодавлат мактабгача таълим муассасалари ўртасида соғлом рақобат муҳитини шакллантириш шароитларини яратиш ҳамда давлат ва хусусий сектор шериклиги шартларида мактабгача таълим ташкилотларининг янги шакллари жорий этиш.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги фаолиятини самарали ташкил этишни таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 30-сентябрдаги «Ўзбекистон

---

³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 9 сентябрдаги «Мактабгача таълим тизимини туб-дан такомиллаштириш чора-тадбирлари туғрисида» ПК.-3261-сон қарори. // «Халқ сузи», 2017 йил 11 сентябрдаги сони.

Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида» ПҚ 3305-сон қарори қабул қилинди. Ушбу Қарорда таъкидланганидек: «...Бугунги кунда мактабгача таълим муассасалари фаолиятини тубдан яхшилаш, мактабгача ёшдаги болалар қамровини ошириш, илғор хорижий тажрибани ўрганган ҳолда, ҳар жиҳатдан замонавий тизим яратиш масаласи долзарблигича қолмоқда»⁴. Мазкур Қарорда мактабгача таълим тизимини ислох қилишдаги мавжуд муаммоларни бартараф этиш мақсадида кенг куламли тадбирларни амалга ошириш кузда тутилган. Бу борада педагог ва раҳбар ходимларнинг малакасини ошириш жараёнини самарали ташкил этиш, бунда замонавий педагогик ва ахборот технологиялардан, хорижий мамлакатларнинг илғор тажрибасидан фойдаланиш, таълим муассасаларини юқори малакали, замонавий билимга эга кадрлар билан таъминлаш белгиланган. Қуйида бир нечта хорижий мамлакатлар тажрибаси таҳлил этилган.

Россия Федерацияси мактабгача таълим тизимининг хусусиятлари. Таълим доирасидаги давлат сиёсати мамлакат конституцияси ва таълим тўғрисидаги қонунида ўз аксини топган гуманизм ва демократия ғоялари асосида кўрилган. Бу ҳужжатларда таълим инсонни давлат, жамият ва шахснинг уз манфаатига мақсадли йуналтирилган уқитиш ва тарбиялаш жараёни эканлиги курсатиб ўтилган. Энг кичик ёшдаги болалар учун ҳам таълим олиш имкониятини бериш ғояси 1918-йилда «Ягона меҳнат мактаби тўғрисидаги Низом» вужудга келгандан сўнг пайдо бўлган. Бола учун илк устозлар унинг ота-онаси ҳисобланади. Улар болаларни гўдаклигидан жисмонан, интеллектуал ва ахлоқ масалаларида тарбиялашлари лозим. Намунавий низомларга биноан, болалар таълим муассасалари беш турга булинади:

- ривожланишнинг бир-икки йуналишини амалга оширишни муҳим деб билган болалар боғчалари;
- психикаси нормадан оқиб кетган болаларни малакали коррекциялашга қаратилган компенсацияловчи турдаги боғчалар;
- тарбиячи назорати остида болалар билан соғломлаштириш машқлари ўтказиб бориладиган болалар боғчалари;
- ўз худудида умумий ривожланиш, соғломлаштириш ва компенсацияловчи гуруҳлар турли вариантларда жамланган болалар боғчалари;
- болаларни эрта ривожлантириш марказлари кичкинтойлар соғломлашиши, янги билимлар ва қобилиятларни эгаллаши, руҳий мадад олиши мумкин бўлган

⁴ Конун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси (www.lex.uz), 2017 й. «Халқ сузи» газетаси, 2017 йил 3 октябрь.

болалар боғчалари.

Айрим натижаларнинг кўрсатишича, инглиз педагогларининг 75 фоизи болаларни таълим олишга қизиқтириш учун ташқаридан мотивация қилишни номаъқул деб ҳисоблайдилар (масалан, болалар ўртасида мусобақалашини шаклини). Бундай позиция негизида илмий асосланган маълумотлар ётади. Масалан, М.Леппер ва Д.Грин тадқиқотларида мактабгача ёшдаги болаларни расм чизиш учун мукофотланганлари мисоли келтирилган. Шундан сўнг болалар бўш вақтида узича расм чизишни хохламай, факат мукофот учун расм чизишни истаб қолганлар. Бошқача килиб айтганда, болаларда ички мотивация йуқолиб, унинг ўрнини ташқи мотивация эгаллаган.

Деярли ҳамма тарбиячилар болаларнинг ҳам ривожланиши, ҳам руҳий шаклланиши даражаси диагностикаси учун мазмунли ролли ўйинлар, расм чизиш ва нарсалар яшаш усулидан фойдаланиш керак деб ҳисоблайдилар. *Қандай қилиб тарбиячи бўлиб ишлаш мумкин?* Болалар боғчасида ишлашга рухсат олиш учун алоҳида тегишли тайёргарлик қилиш лозим. Тарбиячиларнинг атиги 20 фоизи бакалавр мақомига эга. Педагог ёрдамчиси ёки энага бўлиш учун махсус 15 соатлик тайёрлов дастури ўқишлари керак.

Германияда мактабгача таълим тизими. Германия қонунларида мактабгача таълим олишнинг бепул ҳуқуқи белгиланган. Болаларни 4 ойлигиданок яслига олиб бориш мумкин. Кўпчилик немислар бу ҳуқуқдан фойдаланадилар. Немисларда кекса авлод вакиллари бўлмиш буви ва бувалар неваралар туғилгандан сунг нафақага чиқиб, улар олдида мажбурият тушунчаси йўқ. Шунинг учун ота-оналар болаларини болалар боғчалари ва яслига беришга мажбур бўладилар. Мактабгача тарбия ташкилотларининг ранг-баранг шакллари ва турлари мавжуддир. Энг қизикарли болалар боғчалари турлари қуйидагича:

1. Waldkindergarten (немисча Wald сузидан- урмон, Kindergarten - болалар боғчаси). Бундай болалар боғчаларини яратиш фикри Скандинавияда бошланган. Кўпинча бундай боғчалар ўрмонда жойлашади. Болажонлар доимо очик хавода бўладилар, дарахтлар ва бошқа ўсимликларни ўрганадилар, табиий материаллардан турли нарсалар ясайдилар. Болаларга табиатни севиш ва уни асраб-авайлаш ўргатилади.

2. Bauernhof kindergarten (немисча Bauernhof сузидан - дехқон ховлиси, Kindergarten-болалар боғчаси). Бундай боғчалар дехқон хўжаликларида, фермалар ёки уларга яқин ерларда жойлашган бўлади. Болалар кучлари етгунча фермерларга молларни боқишда, дала ва боғларда сабзаёт ва мевалар ўстиришда ёрдам берадилар.

Хулоса

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш жоизки хорижий давлатларнинг мактабгача таълим тизимларини муттасил ўрганиб бориш, уларнинг илғор тажрибасини таҳлил этиш ва республикаимиз шароитига мослаштириш бўйича аниқ чора-тадбирларни ишлаб чиқиш мамлакатимиз мактабгача таълим тизимини такомиллаштиришга имкон яратади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 9-сентябрдаги «Мактабгача таълим тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ПК-3261-сон қарори. // «Халқ сўзи» газетасининг 2017 йил 11 сентябрдаги 181 (6875)-сони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 30-сентябрдаги «Мактабгача таълим тизими бошқарувини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ПФ-5198-сон фармони. // www.lex.uz
3. Рахматова, И. И. (2016). Место и значение игры в процессе художественного воспитания. *Ученый XXI века*, 23.
4. Radjabova, G. M. The educational value of oral folk art for preschoolers. *European research*, (1), 75.
5. Rajabova, M. G., Makkaeva, R. S. A., & Mahluff, A. (2021). Strategic framework for sustainable enterprise development. In *Sustainable Development of Modern Digital Economy: Perspectives from Russian Experiences* (pp. 35-43). Cham: Springer International Publishing.
6. Rajabova, M. (2021). O'ZBEKISTONDA INVESTITSION FAOLLIKNI OSHIRISH YO'LLARI VA SAMARADORLIGINI VAHOLASH. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 7(7).
7. Rajabova, M. (2021). MAMLAKATIMIZDA MEHNAT RESURSLARI VA MEHNAT SALONIYATI KO'RSATKICHLARINI VAHOLASH SAMARADORLIGI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 7(7).

8.Rajabova, G. (2021, September). МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ МУАССАСАСИ ВА БОШЛАНГ'ИЧ ТА'ЛИМ ОРАСИДАГИ УЗВИЙЛИК: DOI: 10.53885/edinres.2021.58.96.028 Rajabova Gulbahor Mamatraimova, TerDU Pedagogika instituti. In *Научно-практическая конференция* (pp. 65-66).

9.Раджабова, Г. М., Турсунова, Ю. С., & Бозорова, Х. М. (2018). ОРГАНИЗАЦИЯ ХУДОЖЕСТВЕННО-КОНСТРУКТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ. *Интернаука*, (42-1), 52-53.

10.Diyorakhon, N., & Gulbakhor, R. (2017). Viability of *Dunaliella salina* in the state of anhydrobiosis. *European journal of biomedical and life sciences*, (1), 4-5.

11.Mikhaylov, V. S., Bukaeva, A. A., Rummyantseva, V. A., Kotlukova, N. P., Radjabova, G. M., Balashova, M. S., ... & Zaklyazminskaya, E. V. Molecular genetic testing of the TTN gene in children with dilated cardiomyopathy.

12.Dzemeshkevich, S. L., Motreva, A. P., Kalmykova, O. V., Nechepurenko, A. A., Korzh, D. A., Tarasov, D. G., ... & Zaklyazminskaya, E. V. Sudden cardiac death prevention in a patient with diffuse generalized hypertrophic cardiomyopathy, associated with two mutations in MYH7 and MyBPC3 genes.

13. Inomjonovna, R. I., & Erkinovna, E. N. (2023). SOCIAL PEDAGOGICAL FACTORS FOR PREVENTING AGGRESSIVE SITUATIONS CHILDREN IN PRESCHOOL EDUCATION. *Journal of new century innovations*, 12(2), 29-34.

14. Inomjonovna, R. I., & Erkinovna, E. N. (2023). SOCIAL PEDAGOGICAL FACTORS FOR PREVENTING AGGRESSIVE SITUATIONS CHILDREN IN PRESCHOOL EDUCATION. *Journal of new century innovations*, 12(2), 29-34.

15. Inomjonovna, R. I. (2023). DEVELOPMENT OF CREATIVE COMPETENCE OF EDUCATORS IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS. *Journal of new century innovations*, 22(1), 125-129.

16. Рахматова, И. И. (2016). МЕСТО И ЗНАЧЕНИЕ ИГРЫ В ПРОЦЕССЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ. *Учёный XXI века*, (7 (20)), 23-25.

17. Inomjonovna, R. I. (2023). STEAM EDUCATION IS ONE OF THE MAIN TRENDS IN THE WORLD. *Journal of new century innovations*, 21(2), 27-32.

18. Inomjonovna, R. I., & Xolmirzayevna, X. N. (2023). TYPES, METHODS AND METHODS OF TEACHING VISUAL ACTIVITY KNOWLEDGE AND APPLICATION. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 14(3), 92-97.

19. Inomjonovna, R. I. (2023). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PICTURE ACTIVITY IN EDUCATIONAL PERSONALITY. *Journal of new century innovations*, 22(1), 113-118.

20. Inomjonovna, R. I. (2023). HUMAN CAPABILITIES-SOCIAL DEVELOPMENT IS A PRODUCT. *Journal of new century innovations*, 22(1), 119-124.